

Jure Ramšak

NEUVRŠČENOST, JUGOSLOVANSKA DIPLOMACIJA IN USTVARJANJE TRANSKULTURNIH VEZI Z AFRIKO*

UVOD

V okviru nevršččnosti kot temeljne zunanjepolitične usmeritve in imaginarija, iz katerega je socialistična Jugoslavija v času hladne vojne črpala smisel svojega globalnega nastopa, je Afrika zavzemala izrazito mesto. Temu ni botrovalo le dejstvo, da so se do začetka osemdesetih let praktično vse države s te celine, razen apartheidske Južne Afrike, priključile gibanju nevršččenih, ampak tudi simbolni pomen Afrike kot metafore ljudske moči, enotnosti in prihodnosti ter tiste geopolitične arene, v kateri je morala Jugoslavija nenehno potrjevati svojo novo globalno vlogo in pomen.⁴⁸ Jugoslovanska vloga je bila postavljena na pre-

DOI: 10.51938/vpogledi.2022.25.3

* Prispavek je rezultat raziskovalnega projekta J7-2606, Modeli in prakse mednarodne kulturne izmenjave Gibanja nevršččenih: raziskovanje prostorsko-časovnih kulturnih dinamik ter raziskovalnega programa P6-0272, Sredozemlje in Slovenija, ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

48 Radonjić, A Nonaligned Continent.

izkušnjo zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih, ko sta v jezik globalnih reformnih naporov vstopila pojma »dialog Sever-Jug« in »skupinska naslonitev na lastne sile« oz. sodelovanje »Jug-Jug«, oba lansirana iz kroga gibanja neuvršenih oziroma njemu sorodne skupine 77 (G-77).⁴⁹ Jugoslavija naj bi pri tem kot pomembna idejna soustvarjalka in politična zagovornica te agende ter kot evropska »bolj razvita država v razvoju«, kot se je samodefimirala, uveljavljala še posebej agilen in solidaren pristop, kar so od nje eksplicitno pričakovale zlasti afriške države, ki so bile v veliki večini na drugi strani lestvice držav v razvoju, torej med ekonomsko najbolj zaostalimi.⁵⁰

Poleg preobrazbe političnih in ekonomskih odnosov, čemur sta jugoslovanska zunanja politika in diplomatska služba posvečali tudi daleč največ pozornosti, se je kalibriranje sveta po meri njegove južne poloble nanašalo tudi na spremembo globalnih kulturnih vzorcev, kar je v mladih dekoloniziranih državah teklo vzporedno z oblikovanjem kulturne samobitnosti. V ta namen je bilo treba na tamkajšnje ustvarjalce prenesti tudi potrebna tehnična znanja; s strani afriških držav so se denimo kar vrstile prošnje za pomoč pri izobraževanju in usposabljanju, zlasti na področju filmske ustvarjalnosti.⁵¹ V okviru pričujočega prispevka nas bo zanimala zlasti posredniška vloga jugoslovanske diplomacije oziroma tistih redkih diplomatov, ki so kot člani sicer dobro razpredene mreže diplomatsko-konzularnih predstavništev v afriških državah pokrivali področje kulturnega sodelovanja. Obenem bomo zajeli tudi prispevek specializiranih institucij in posameznikov, ki so imeli tovrstne zadolžitve znotraj Jugoslavije. Pri analizi objavljenih publikacij in arhivskih dokumentov zveznih in republiških zunanjepolitičnih organov bomo še zlasti pozorni na politične dimenzije kulturnega spektra jugoslovanskega neuvršenega internacionalizma; zaustavili se bomo pri naslednjih vprašanjih: kako se je Jugoslavija v konkurenci drugih nosilcev alternativne globalizacije (vzhodnega bloka in Kitajske) zmogla uveljaviti kot partner dekoloniziranim državam z različnimi družbeno-ekonomskimi ureditvami? Na kakšen način so bile aktivnosti, povezane s kulturnim sodelovanjem, umeščene v programska izhodišča gibanja neuvršenih in tedaj z njim močno povezane Organizacije Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO)? Kakšni so bili kriteriji in prioritete bilateralnega kulturnega sodelovanja in za kakšne vrste umetniških praks je šlo v večini primerov? Kakšen teoretski premislek je spremljal ta enkratni pojav evropsko-neeuropskega srečevanja in kakšno vlogo je v tem kontekstu odigrala Jugoslavija?

49 Dinkel, Fiebrig in Reichherzer, ur., *Nord/Süd*.

50 SI AS 1271, šk. 6, Društveno-politična kretanja u Africi sa osvrtom na mesto i ulogu SFRJ i odnose sa afričkim zemljama, april 1985, str. 46.

51 Vučetić, Uspostavljanje jugoslovenske filmske saradnje. Vučetić, We Shall Win.

Znotraj korpusa literature, ki obravnava javno in kulturno diplomacijo kapitalističnih in socialističnih držav v času hladne vojne, še vedno močno prevladuje vzhodno-zahodna os analize,⁵² medtem ko so tiste med globalnim Severom in Jugom ter znotraj Juga samega deležne manjše pozornosti.⁵³ Podobno velja tudi za kulturne dimenzije jugoslovskega neuvrščенega internacionalizma, ki so ga do sedaj obravnavale le posamezne študije;⁵⁴ njihovo število pa se utegne kmalu povečati.⁵⁵ Pričujoči prispevek se ne spušča v kulturološko analizo, pač pa namerava nastajajočemu raziskovalnemu polju začrtati politični okvir z vidika diplomatske in intelektualne zgodovine, ki bo jasneje nakazoval pomen in mesto jugoslovskega sodelovanja z neuvrščенimi državami, tako glede splošnega kulturnega sodelovanja Jugoslavije s tujino kot glede na razmerje, ki je bilo kulturi odmerjeno v primerjavi z drugimi komponentami jugoslovskega neuvrščенega internacionalizma. Z upoštevanjem posebnih institucionalnih okoliščin znotraj Jugoslavije in mednarodnega konteksta lahko na podlagi pričujočih analiz tudi lažje razumemo, zakaj je kriza v osemdesetih letih tako močno ošibila komaj vzpostavljene transkulturne vezi z Afriko; te vezi se tudi v kasnejšem obdobju niso več obnovile v takšnem obsegu.

UNIVERZALIZEM JUGOSLOVSKEGA NEUVRŠČENEGA INTERNACIONALIZMA

Kot politični in družbeni projekt je ideologija »tretjega sveta« (*third-worldism*, *tiers-mondisme*) temeljila na predpostavki, da ljudske množice svetovnega Juga gojijo revolucionarne aspiracije, za uresničitev katerih bo prek povezave predkolonialnih oblik egalitarizma in prihodnje utopije neizogibno poskrbela zgodovina sama. Prva generacija tamkajšnjih voditeljev je sredstvo, s katerim si bodo izborili in utrdili to temeljno postkolonialno transformacijo, videla v močni in centralizirani državi, mednarodno zaslombo pa v zavezništvih, utemeljenih

52 Paulmann, *Auswärtige Repräsentationen*. Shaw in Youngblood, *Cinematic Cold War*. Barnhisel, *Cold War Modernists*. Wulf, *U.S. International Exhibitions*. Fosler-Lussier, *Music in America's Cold War Diplomacy*. Phillips, *Martha Graham's Cold War*.

53 Djagalov, *From Internationalism to Postcolonialism*. Dragostinova, *The Cold War from the Margins*. Vu in Wongsurawat, ur., *Dynamics of the Cold War in Asia*. Day in Liem, ur., *Cultures at War*. Xu, The Southern Film Corporation.

54 Vučetić, *Uspostavljanje jugoslovske filmske saradnje*. Vučetić, *We Shall Win*. Videkanić, *Nonaligned Modernism*. Slaček Brlek, *Yugoslavia's commitment to third-worldism*.

55 V mislih imam predvsem akademsko razpravo, začeto na dveh mednarodnih znanstvenih konferencah v letu 2021: *The Non-Aligned Movement & Socialist Yugoslavia. Exploring Social, Cultural, Political and Economic Imaginaries* (23.–26. februar 2021, splet) in *Towards a Conjunctural Political Economy of Non-Alignment and Cultural Politics* (Reka, 27.–29. september 2021).

na duhu organskega kolektivizma.⁵⁶ Najbolj tipičen primer tega je bila gotovo ustanovitev gibanja neuvršenih, ki je leta 1961 v Beograd pripeljala voditelje 25 azijskih, afriških, latinskoameriških in evropskih držav s skupnim interesom za utrjevanje nehierarhične oblike vsestranskega medsebojnega sodelovanja in uveljavljanje alternative tedanji bipolarni delitvi sveta.⁵⁷

Toda preden se je Titova Jugoslavija uveljavila kot ena izmed glavnih oblikovalk kolektivnih politik obdobja, ki mu po mestu prve azijsko-afriške konference (na kateri Titovi uradni predstavniki še niso sodelovali) rečemo tudi bandunška era, se je morala soočiti s kampanjo, ki jo je kot evropsko in v mednarodnih pogajanjih zmerno državo oddaljevala od svetovnega Juga. Kot ugotavlja kanadski zgodovinar Jeffrey James Byrne, je v teh geografskih širinah med letoma 1962 in 1965 potekala ključna debata, ali gre pri »tretjem svetu« za vprašanje identitete – »tipično južnjaške, nebele, revne in postkolonialne« – ali pa za širši projekt, odprt za vsakogar, ki ima iste cilje.⁵⁸ Po prvi razlagi, katere glasnik je bila Mao Cetungova Kitajska, ki je stremela k vodilni poziciji v dekoloniziranem svetu in je bila že od prej zapletena v hud ideološki spor z »revizionistično« Jugoslavijo,⁵⁹ naj bi Jugoslovani kot belska, industrializirana nacija sploh ne bili sposobni razumeti problemov južne hemisfere.

Kitajci so svojo rasno obarvano kampanjo izvajali predvsem v mladih afriških državah in skušali iz tega dela sveta izriniti ne le jugoslovansko zunanjo politiko, ampak tudi prve poskuse prodora jugoslovanske kulture, kot na primer na drugi konferenci afro-azijskih piscev v Kairu, kjer so egiptovskim organizatorjem zagrozili s svojim odhodom, če se bo na njej pojavil jugoslovanski predstavnik.⁶⁰ Toda gledano v celoti je odmev kitajske kampanje ostal omejen. Čeprav je bila med državami, pri katerih je bila izkušnja kolonializma še zelo sveža ali celo še vedno prisotna, Jugoslavija atipična, je imela na voljo dovolj drugih sredstev – diskurzivnih, ideoloških, političnih in ekonomskih – s katerimi je lahko učinkovito gradila povezavo z Afriko.⁶¹ Izrazita skupna protimperialistična orientacija se je izkazovala zlasti v pomoči v orožju in drugi opremi, s čimer je Jugoslavija, sprva bolj v imenu solidarnosti in lastne tradicije narodnoosvobodilnega boja med drugo svetovno vojno, kasneje pa tudi zaradi pragmatičnih ekonomskih interesov, pomagala mnogim osvobodilnim gibanjem.⁶²

56 Berger, »After the Third World«, str. 34.

57 Thomas, *The Theory and Practice*, str. 75. Med novejšo literaturo je mogoče najti podrobnejši opis geneze diplomatskih korakov, ki so pripeljali do beograjskega vrha in zaznamovali nadaljnji razvoj gibanja neuvršenih, v: Dinkel, *Die Bewegung Bündnisfreier Staaten*. Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju*. Dimitrijević in Čavoški, ur., *The 60th Anniversary*.

58 Byrne, *Beyond Continents*.

59 Bogetić, Sukob Titovog koncepta.

60 Selinić, *Savez književnika Jugoslavije*, str. 177.

61 Sladojević, *Beyond the Photographic Frame*, str. 99.

62 Lazić, *Arsenal of the Global South*.

Jugoslovsno odkrivanje afriškega kontinenta je bilo pospremljeno tudi s traktati, v katerih so jugoslovski intelektualci razvijali idejo podobnosti ali se celo odpovedovali svoji rasi, kot je to storil jugoslovski nadrealistični pisatelj in pesnik Oskar Davičo. V svojem potopisu Črno na belem (1962), v katerem se je razglasil za »nekdanjega belega človeka«, je poudaril, da so bili jugoslovski narodi stoletja dolgo tudi sami »sužnji«. Temeljno sporočilo, ki so ga želeli posredovati novim afriškim prijateljem, je bilo, da gre v njihovem primeru za »drugačne bele ljudi«, za prve Evropejce brez predsodkov in tudi brez kakršnihkoli pretenzij za prihodnjo nadvlado.⁶³ S tem naj bi poosebljali enako-pravnega partnerja in Afričanom dokazovali, da se lahko oprejo tudi na sile zunaj panafriškega okvira.⁶⁴

Tako kot pri navezovanju jugoslovskih političnih in ekonomskih odnosov po vsem svetu so tudi pri vzpostavljanju transkulturnih vezi prevladale vrednostne postavke neuvrščенosti, v prvi vrsti sodelovanje z državami z različnimi družbenopolitičnimi sistemi, ki so imele prednost pred socialističnim internacionalizmom, oznanjanim s strani vzhodnoevropskih držav.⁶⁵ Na čelu Zvezne komisije za kulturne vezi s tujino, delujoče pri zveznem izvršnem svetu (vladi), je tako književnik in diplomat Marko Ristić že konec petdesetih let kulturno diplomacijo označil kot izjemno orodje za gojenje nove kulture koeksistence; brez »kulturne krvne transfuzije« bi po njegovem mnenju to načelo mednarodnih odnosov ostalo le prazna fraza.⁶⁶ Prag za kulturno sodelovanje z državami svetovnega Juga s pestro paleto družbenoekonomskih ureditev in političnih režimov je bil postavljen izrazito nizko. Kot je nosilec mednarodnega kulturnega in izobraževalnega sodelovanja sredi sedemdesetih let priporočila skupina zagrebških strokovnjakov z Inštituta za države v razvoju, naj bi Jugoslavija razvijala odnose prav z vsemi državami v razvoju, z izjemo le tistih, v katerih se je pojavljala rasna, etnična ali verska diskriminacija. Izogibali so se tudi fašističnim režimom in v neokolonialne odnose popolnoma vpetim državam, vsem drugim pa naj bi bile brez kakršnihkoli regionalnih preferenc ponujene enake možnosti. Tistim državam svetovnega Juga, ki so ravno takrat poskušale s svojimi različicami marksistične ureditve, je bilo po mnenju strokovnjakov z zagrebškega Inštituta za države v razvoju sicer treba nameniti posebno pozornost, a na največji uspeh je bilo vendarle računati pri partnerjih, ki so najdosledneje sledili politiki neuvrščенosti.⁶⁷

63 Radonjić, »From Kragujevac to Kilimanjaro«, str. 60–61.

64 Rajak, »Companions in misfortune«, str. 82.

65 Prim. Burton et al., ur., *Navigating Socialist Encounters*.

66 Videkanić, *Nonaligned Modernism*, str. 140.

67 Cvjetičanin, *Projekcija dugoročne prosvjetno-kulturne suradnje*, str. 15–16.

KULTURNI ATAŠEJI (KI TO NISO BILI)

Programski dokumenti gibanja neuvrščeni v prvem desetletju njegovega obstoja še niso posebej izpostavljali medsebojnega kulturno-izobraževalnega sodelovanja, to pa se je spremenilo z alžirskim vrhom leta 1973, kjer so vzajemne obiske, izmenjave ustvarjalcev in strokovnjakov, štipendiranje, sodelovanje na festivalih, izmenjavo knjig in drugih medijev ter podobne dejavnosti opredelili kot zaželene oblike solidarnostne skupne akcije, s katero bo mogoče premagovati zahodni kulturni imperializem.⁶⁸ V okviru politike razvijanja kulturnih vezi s tujino sta jugoslovanska zvezna skupščina in izvršni svet sicer že nekaj let prej poudarila sodelovanje z državami v razvoju,⁶⁹ s čimer pa je bilo v začetku nemalo organizacijskih težav. Jugoslovanski diplomati, ki so utirali pot umetnikom in različnim strokovnjakom na področju umetniške produkcije, namreč zlasti v primeru Afrike niso naleteli le na pomanjkanje ustrezne infrastrukture, ampak tudi na močno konkurenco. Poleg kulturne produkcije iz nekdanjih kolonialnih metropol so se namreč za naklonjenost tega dela sveta v šestdesetih letih intenzivno spopadali tudi igralci iz drugih socialističnih držav, vsak s svojo vizijo ustvarjanja novega sveta. Lastne mreže so na terenu najbolj razvijale Sovjetska zveza, Nemška demokratična republika in Kitajska, ki so denimo pri distribuciji svojih filmov ponujale ugodnejše pogoje, kot je to lahko storil bolj komercialno naravnani jugoslovanski ponudnik.⁷⁰

Na eni strani je konkurenčen, s finančnimi sredstvi bolj podprt vzhodnoevropski kulturni prodor v dekolonizirane države, ki so v prvih letih svojega obstoja sploh težko namenjale kakršnakoli proračunska sredstva za kulturo, imel določen uspeh, po drugi strani pa so tamkajšnje intelektualne elite po tem, ko so se izvile iz primeža nekdanjih metropol, ostale skeptične tudi do novih, socialističnih »gospodarjev«.⁷¹ Takšen vtis si je v Maliju ustvarila tudi pomočnica predsednika Zvezne komisije za kulturne vezi s tujino Ranka Kavčič Božović, ko je leta 1969 obiskala več zahodnoafriških držav. Tamkajšnji mladi intelektualci so bili do vpliva Sovjetske zveze in Kitajske sumničavi, na Jugoslavijo pa so zaradi njene neuvrščeniosti in spoštovanja načela suverenosti gledali z veliko simpatijo.⁷² Tudi leta kasneje so jugoslovanski diplomati v Angoli ugotavljali, da je »informativno-propagandna« dejavnost njihove države, kamor so po navadi šli tudi kulturno sodelovanje, očitno fleksibilnejša in s tem tudi prodornejša, kot so bili »grobi« prijemi vzhodnoevropskih socialističnih držav.⁷³

68 Videkanić, *Nonaligned Modernism*, str. 142.

69 AJ 559, šk. 70, Dopis 69.3-20, 11. 9. 1969.

70 Vučetić, *Uspostavljanje jugoslovenske filmske saradnje*, str. 61.

71 Prav tam, str. 62. Za več o dojemanju sovjetske asistencije pri gradnji novih afriških držav gl. tudi Osei-Opare, *Uneasy Comrades*.

72 AJ 559, šk. 70, Izveštaj o boravku Ranke Kavčič-Božović, pomočnika predsednika Savezne komisije za kulturne veze sa inostranstvom, u nekim zemljama Zapadne Afrike, december 1969, str. 20.

73 DAMSP, PA, 1985, šk. 7, dokument 49071, 20. 2. 1985.

Osnovni pravni okvir za izvedbo kulturnih izmenjav so bili bilateralni sporazumi o kulturno-izobraževalnem sodelovanju; z afriškimi državami je Jugoslavija do začetka sedemdesetih let sklenila 17 tovrstnih sporazumov,⁷⁴ programov, kjer je bil konkretno opredeljen nabor aktivnosti, pa precej manj, tako da je realizacija vedno zaostajala za načrti. V podsaharski Afriki je bil prvi takšen sporazum sklenjen leta 1959 s Sudanom, do sredine šestdesetih, zlasti v času Titove turneje po zahodni in vzhodni Afriki, pa so mu sledili še Gvineja, Kamerun, Etiopija, Mali, Dahomej (Benin), Senegal, Nigerija in Kongo-Brazzaville.⁷⁵ Za kulturne izmenjave je bila v razmerju do študentskih shem namenjena petina namenskih sredstev, ki so v večjem deležu izhajala iz jugoslovanskega zveznega in v manjšem delu iz republiških proračunov, določeno podporo pa so občasno prispevala tudi podjetja, ki so poslovala s posameznimi državami.⁷⁶

Čeprav se je mreža jugoslovanskih diplomatsko-konzularnih predstavništev v afriških državah do sredine sedemdesetih let izjemno razmahnila, so bila ta kadrovska podhranjena, poročila o njihovem delu pa jasno pričajo, da je kulturna oziroma javna diplomacija prišla na vrsto šele daleč za političnimi in ekonomskimi zadolžitvami. Z odpiranjem in usklajevanjem kulturnih izmenjav so se večkrat ukvarjali kar uslužbenci, pristojni za tisk. V šestdesetih letih so sicer razpravljali o tem, da bi bilo treba poslati kulturne atašeje vsaj v afriška in azijska regionalna središča,⁷⁷ a je bilo takšno mesto v podsaharski Afriki deset let kasneje še vedno sistematizirano le za veleposlaništvo v Nigeriji.⁷⁸ Aktualna je bila tudi ideja odpiranja novih jugoslovanskih kulturnoinformacijskih centrov, kakršni so tedaj delovali le v zahodni Evropi in v ZDA, a je bilo še v času »zlate dobe« sodelovanja z neuvrščenimi državami konec sedemdesetih let odločeno, da se tovrstni centri v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki ne bodo odpirali.⁷⁹ Kljub temu pa je bila v načrtu okrepitev prisotnosti vsaj v tistih regionalnih središčih, ki so bila najbolj medijsko pokrita, v primeru podsaharske Afrike v Kongu, Senegalu, Tanzaniji in Slonokoščeni obali. Poleg prevajanja jugoslovanskih besedil v francoščino in angleščino so predvideli tudi prevode v svahili.⁸⁰

Kulturni atašeji, ali kdorkoli je pač opravljal te naloge na jugoslovanskih veleposlaništvih, so v navezavi z Zveznim sekretariatom za zunanje zadeve, zveznim in republiškim zavodi za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje (ZAMTES) ter vpletenimi kulturnimi institucijami večkrat

74 Jemuović in Lah, *Naučna, tehniška i kulturna saradnja*, str. 128.

75 Merhar, *Mednarodno kulturno sodelovanje*, str. 48.

76 Cvjetičanin, *Projekcija dugoročne prosvjetno-kulturne suradnje*, str. 87.

77 AJ 559, šk. 70, Informativno-propagandna delatnost Jugoslavije prema zemljama Afrike i Azije, 12. 11. 1969, str. 4.

78 DAMSP, PA, 1978, šk. 61, dokument 412462, 1. 3. 1978.

79 Prav tam.

80 Prav tam.

priskrbeli podatke o morebitnih institucionalnih partnerjih ali ustvarjalcih v posameznih državah, posredovali pri navezavi stikov ter sodelovali pri organizaciji in izvedbi posameznih kulturnih dogodkov. To je vključevalo tudi iskanje primernih prostorov, logistično pomoč pri transportu, pa tudi iskanje podpore pri pomembnih osebnostih iz političnega življenja držav gostiteljic.⁸¹ Poznavajoč preference lokalnega prebivalstva, so tudi predlagali, katere vrste kulturnih manifestacij bi glede na omejena finančna sredstva dosegle največji krog občinstva.⁸²

OD FOLKLORE K MODERNIZMU: TIPIČNE OBLIKE KULTURNIH MANIFESTACIJ

Podobno kot kriteriji za politično sodelovanje so bili ohlapni tudi umetniško-estetski kriteriji na področju kulturnega sodelovanja s članicami gibanja neuvrščenih. Poleg tega, da so se morala umetniška dela vključevati v prav tako ne povsem definirano idejno-politično koncepcijo sodelovanja držav v razvoju in niso smela prihajati v konflikt s kulturnimi normami gostiteljic, je bil poudarek na zahtevi po njihovi komunikativnosti in privlačnosti za lokalno občinstvo oziroma na tem, da jih je bilo mogoče spremljati brez obširnih dodatnih pojasnil.⁸³

Stalnica kulturnih izmenjav s podsaharskimi državami so bila gostovanja (akademskih) folklornih ansamblov na obeh straneh. Obisk folklorne skupine Ivo Lola Ribar iz Beograda je bil leta 1969 sploh prva jugoslovanska kulturna manifestacija v Keniji.⁸⁴ Tovrstne glasbeno-scenske prireditve so bile priljubljene tudi v Jugoslaviji, kamor so denimo iz Gane konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let prišle kar tri skupine, in sicer kot gostje Festivala Ljubljana, Dubrovnških poletnih iger in Mednarodnega otroškega festivala v Šibeniku.⁸⁵ Turneja tanzanijskega umetniškega kolidža Bagamoyo po vsej Jugoslaviji leta 1987 priča, da so se takšnih logističnih zalogajev lotevali tudi konec osemdesetih let, ko je tovrstnih namenskih sredstev že izrazito primanjkovalo.⁸⁶ Zagrebška afrikanistka Biserka Cvjetičanin je ob pogostosti folklorno obarvanih kulturnih izmenjav opozorila, da lahko hipertrofiranje eksotike tudi zožuje potenciale medsebojne kulturne interakcije, čeprav je bilo po njenem mnenju očitno, da je folklor v vseh pojavnih oblikah pač najbolj spoštovan izraz tradicije držav svetovnega Juga.⁸⁷

81 DAMSP, PA, 1978, šk. 84, dokument 477729, 31. 3. 1978; 1986, šk. 150, dokument 433152, 31. 7. 1986.

82 AJ 142/II, šk. A-187, Ambasada SFRJ Dar es Salam, Izvještaj za 1980-u godinu, januar 1981, str. 17.

83 Cvjetičanin, *Projekcija dugoročne prosvjetno-kulturne suradnje*, str. 44.

84 AJ 559, šk. 69, Lagos – 1987, 9. 6. 1969.

85 DAMSP, PA, 1985, šk. 28, dokument 429243, 21. 6. 1985.

86 DAMSP, PA, 1987, šk. 149, dokument 6304, 12. 10. 1987.

87 Cvjetičanin, *Projekcija dugoročne prosvjetno-kulturne suradnje*, str. 51.

Pri tradicionalnih kiparskih tehnikah Sudana in številnih drugih »eksotičnih prostorov tretjega sveta«, kot se je izrazil v nekem intervjuju, si je izposojal tudi Ostoja Gordanić Balkanski, »neuradni kipar gibanja neuvrščenih«. ⁸⁸ Edini jugoslovanski umetnik, ki je po lastni izjavi zavestno obrnil hrbet Parizu, ⁸⁹ je že leta 1974 vso svojo ustvarjalnost dal na razpolago gibanju neuvrščenih in začel ustvarjati skice za njegovo zastavo in grb ter spominska obeležja za kraje, kjer so potekala vrhunška zasedanja neuvrščenih. ⁹⁰ Jugoslovanski zvezni sekretariat Gordanićevih predlogov ni sprejel, je pa zato njegov portret Roberta Mugabeja končal na steni kongresnega središča v Harareju, v katerem je potekal osmi vrh gibanja. ⁹¹ Zimbabvejsko naročilo pri jugoslovanskem umetniku sicer ni bilo osamljen primer, saj so denimo iz Etiopije »dobremu slikarju« že leta 1956 poslali poziv, naj portretira njihove državnike. ⁹² Gostovanja jugoslovanskih mojstrov so si kasneje želeli tudi v porevolucionarni Angoli, kamor so sicer prihajali neuveljavljeni umetniki iz vzhodnoevropskih »bratskih« socialističnih držav. ⁹³ Kar zadeva skupinske gostujoče razstave, si je v jugoslovanski likovni umetnosti reprezentativno mesto pridobila sodobna grafika; v izboru, namenjenem za postavitev v desetih afriških državah, sta jo zastopala 102 primerka (avtorjev Mersada Berberja, Janeza Bernika, Janeza Boljke, Bogdana Borčiča, Jožeta Ciuhe, Stojana Čelića, Emirja Dragulja, Iva Friščića, Jožeta Horvata - Jakija, Vladimirja Makuca, Eda Murtića, Jožeta Spacala in drugih). ⁹⁴

Bolj kritičnim opazovalcem iz jugoslovanskih diplomatskih vrst je obzorja o dometih afriške ustvarjalnosti razširil zlasti Drugi svetovni festival črnske in afriške umetnosti in kulture (FESTAC) leta 1977 v Lagosu. Kot so priznavali sami, je skoraj vse dotlej veljalo, da lahko ta kontinent razen svojega folklornega bogastva k sodobni svetovni kulturi prispeva le malokaj. Takrat pa so začeli opaziti tudi modernistične prijeme v afriški gledališki umetnosti, zlasti v Nigeriji, od koder je potem na Beograjski mednarodni gledališki festival (BITEF) prišla tudi prva afriška igralska skupina; ⁹⁵ kasneje so skušali v Beograd pripeljati še zairsko nacionalno gledališče, a se je zataknilo zaradi tehničnih težav. ⁹⁶

Med pogostejšimi oblikami kulturnega sodelovanja z Afriko je bila tudi sedma umetnost, sodelovanje pa ni bilo omejeno le na predstavljanje jugoslovanskih

88 *Vjesnik*, 31. 8. 1989, Dletom za Treći svet.

89 Prav tam.

90 DAMSP, PA, 1974, šk. 173, dokument 44741, 31. 1. 1974.

91 *Vjesnik*, 31. 8. 1989, Dletom za Treći svet.

92 AJ 559, šk. 58, 1956: Jugoslavija - Etiopija, nedatirano.

93 DAMSP, PA, 1978, šk. 5, dokument 433353, 29. 5. 1978.

94 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 46116, 31. 1. 1980.

95 DAMSP, PA, 1975, šk. 191-192, dokument 439693, priloga: Informacija o uslovima za rad u Zapadnoj i Centralnoj Africi na zadacima u oblasti informacija i kulturno-naučne saradnje i aktuelnim problemima, 17. 7. 1975, str. 24.

96 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 456873, 11. 11. 1980.

filmov, ampak je šlo tudi za skupne produkcije. Jugoslovanski filmski izvoz je sicer večinoma ostal komercialnega značaja, pri čemer se je soočal s težavo glede distribucije, saj je bila z izjemo le nekaj afriških držav celotna mreža v rokah tujih zasebnikov.⁹⁷ Nov trg za velike partizanske filmske epopeje se je v sedemdesetih letih odprl v državah, kot sta bili Etiopija in Angola – obe sta se tedaj znašli v fazi revolucionarne preobrazbe in sta skušali tudi v tem smislu »vzgajati« svoje kinematografsko občinstvo.⁹⁸ Potem ko so z jugoslovanskega veleposlaništva za kabinet prvega angolskega predsednika Agostinha Neta priskrbeli kopijo Jankovičeve *Krvave bajke*, so bili Angolci film pripravljeni nemudoma odkupiti, saj se mu je močno vtisnil v spomin.⁹⁹ Čeprav vse jugoslovanske uspešnice niso imele podnapisov v portugalskem jeziku, so bili med gledalci v Luandi dobro sprejeti tudi drugi filmi s partizansko tematiko.¹⁰⁰ Nasprotno pa prikazovanje Deličeve *Sutjeske* pri ameriških filmov vajelem kenijskem občinstvu ni naletelo na najboljši odziv.¹⁰¹

Na področju književnosti so pri ustvarjanju transkulturnih vezi posebno mesto zasedli Struški večeri poezije. S posredovanjem jugoslovanskih diplomatov so v Strugo prihajali mnogi znani afriški literati. Kmalu po sklenitvi sporazuma o kulturnem sodelovanju z Gano se je tega mednarodno vse bolj uveljavljenega srečanja udeležil predsednik ganskega združenja književnikov Atukwei Okai,¹⁰² za njim pa še več njegovih stanovskih kolegov.¹⁰³ Mestece na jugu Makedonije so obiskovali tudi angolski pesniki,¹⁰⁴ pa tudi tisti iz Gvineje, potem ko je jugoslovansko veleposlaništvo v Conakryju priskrbelo sredstva za nakup njihovih letalskih vozovnic.¹⁰⁵ Najbolj znan afriški udeleženec Struških večerov je bil gotovo prvi senegalski predsednik, pesnik in eden izmed utemeljiteljev teorije négritude Léopold Sédar Senghor, ki je leta 1975 prejel zlati venec tega festivala.¹⁰⁶ Z visokimi gosti je dogodek ob Ohridskem jezeru dobival tudi ekskluzivni politični značaj, kar ilustrira pisna pripomba zveznega sekretarja za zunanje zadeve Josipa Vrhovca z začetka leta 1980, ko so makedonski organizatorji nameravali Senghorju kot nagrajencu iz preteklosti ponovno vročiti vabilo za udeležbo: »Nimamo interesa, da Senghor do nadaljnjega prihaja v Jugoslavijo /.../«¹⁰⁷ Po drugi strani pa si je Vrhovčev sekretariat močno prizadeval, da bi v Strugo prišel

97 Cvjetičanin, *Projekcija dugoročne prosvjetno-kulturne suradnje*, str. 57.

98 DAMSP, PA, 1978, šk. 33, dokument 442749, 18. 7. 1978.

99 DAMSP, PA, 1978, šk. 5, dokument 416743, 15. 3. 1978.

100 DAMSP, PA, 1978, šk. 5, dokument 464834, 24. 11. 1978.

101 DAMSP, PA, 1975, šk. 82, dokument 413348, 26. 3. 1974, str. 16.

102 DAMSP, PA, 1975, šk. 37, dokument 416688, nedatirano.

103 DAMSP, PA, 1985, šk. 28, dokument 429243, 21. 7. 1985.

104 DAMSP, PA, 1985, šk. 7, dokument 49071, 20. 2. 1985, str. 20.

105 DAMSP, PA, 1986, šk. 118, dokument 432444, 28. 7. 1986.

106 Spaskovska, *Comrades, Poets, Politicians*.

107 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 4742, 18. 1. 1980.

gvinejski pravosodni minister, nekdanji veleposlanik v Jugoslaviji in obenem tudi Senghorjev pesniški rival Sikhé Camara.¹⁰⁸

SKUPAJ H KULTURNI DEKOLONIZACIJI?

Havanski vrh gibanja neuvrščенih leta 1979 je kulturo prepoznal kot enega izmed temeljev splošnega družbenega razvoja, sredstvo narodne emancipacije in neuvrščенosti ter boljšega medsebojnega razumevanja. Kulturno sodelovanje članic in razširjanje znanj s tega področja naj bi okrepilo skupni intelektualni in materialni potencial, potreben za hitrejši razvoj, zato je bila podčrtana potreba po krepitvi bilateralnega in multilateralnega sodelovanja, tudi z ustvarjanjem skupnih institucij na kulturnem področju.¹⁰⁹ Z jugoslovskega stališča to še ni pomenilo potrebe po oblikovanju skupne kulturne politike gibanja neuvrščенih, do česar je bila spričo zgodovinskih, političnih in religijskih razlik med njegovimi članicami Jugoslavija precej zadržana.¹¹⁰ So se pa jugoslovski intelektualci lahko v veliki meri poistovetili s konceptom »humanizma razvoja«, kot ga je v sozvočju z aspiracijami svetovnega Juga razvil Unesco pod vodstvom senegalskega geografa in častnega doktorja Univerze v Beogradu Amadouja Mahtarja M'Bowa. Bistvo tega koncepta je bilo, da vprašanje razvoja ne more biti interpretirano le v ekonomskem, ampak tudi v družbenem in kulturnem smislu. V tem oziru je bil oblikovan tudi zaključek Unescove medvladne konference o institucionalnih, administrativnih in finančnih vidikih kulturnih politik iz leta 1970 – da je razvoj endogen ali pa ga sploh ni in da ima vsak narod, majhen ali velik, kaj prispevati svetu in od njega lahko kaj prejme.¹¹¹ Jugoslovsko marksistično razumevanje kulture je šlo v tem oziru še korak dlje, saj naj ta sploh ne bi imela svojih avtonomnih ciljev, ki bi bili nad cilji občega družbenega razvoja ali zunaj njih.¹¹² Kultura je bila tako postavljena v okvir širših prizadevanj za spremembo globalnih ekonomskih odnosov in sodelovanja med državami v razvoju (Jug-Jug) kot dveh izmed nosilnih projektov gibanja neuvrščенih in njegove paralelne organizacije G-77 v sedemdesetih in osemdesetih letih. V tem zagonu iskanja lastnega izraza v novi svetovni konstelaciji je humanistične intelektualce z jugovzhoda Evrope in tiste s svetovnega Juga povezovalo skupno doživljanje položaja perifernosti in odvisnosti od zunanjih sil, tako v preteklosti kot v sedanjosti, s čimer bi lahko opravila le dokončna emancipacija.¹¹³

108 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 43199, 17. 1. 1980.

109 6th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement.

110 Kolečnik, Practices of Yugoslav Cultural Exchange.

111 Jacob, Southeast by Global South, str. 259.

112 Cvjetičanin, Švob-Đokić in Jelić, *Kultura i novi međunarodni ekonomski poredak*, str. 12.

113 Jacob, Southeast by Global South, 257.

Prek jugoslovanske komisije za sodelovanje z Unescom so bili ustvarjeni tudi prvi stiki z Afriškim kulturnim inštitutom iz Dakarja, ki je po svoji ustanovitvi leta 1972 z aktivnostmi, kot so izobraževanje, raziskovanje, jezikoslovje, razvoj filma ter razvijanje tradicionalnih obrti in umetnosti, prevzel vodilno vlogo pri kulturni »dekolonizaciji in emancipaciji« afriškega kontinenta. Do konca sedemdesetih se mu je pridružilo skupno 19 držav ustanoviteljic.¹¹⁴ V sodelovanju z njegovim direktorjem Basilom T. Kossoujem, ki je bil že predhodno gost zveznega ZAM-TES-a, je bila marca 1980 v Beogradu in deloma v Novem Sadu ter Zagrebu organizirana verjetno največja manifestacija afriške kulture v času socialistične Jugoslavije, poimenovana Dnevi informacij o kulturi Afrike. Večdnevni dogodek ni vključeval le filmskih projekcij in knjižnih razstav, ampak tudi vrsto predavanj in okroglih miz, na katerih so sodelovali ugledni afriški strokovnjaki s področja književnosti, lingvistike in zgodovine, med njimi tudi nekdanji ministri in veleposlaniki, celoten dogodek pa je bil predstavljen kot eden prvih rezultatov prizadevanj za uresničevanje omenjene havanske deklaracije.¹¹⁵

Tudi ključna vprašanja, o katerih so razpravljali tako na razgovorih na posameznih specializiranih inštitutih v Beogradu in Zagrebu kot tudi pred splošno javnostjo (razprave so bile kasneje tudi objavljene), so odzvanjala namere po mobilizaciji kulture in kulturnega sodelovanja kot sredstva boja proti (zahodni) hegemoniji in kot instrumenta ekonomske in tehnološke samostojnosti ter narodne samobitnosti. Po besedah omenjenega Kossouja so v red »tretjega sveta«, političnega in ideološkega koncepta, ne kulturne entitete, kot je poudaril, spadale tudi posamezne majhne evropske države, ki so si nasproti ene ali druge velike sile izborile svojo avtonomijo. Te ne ravno bogate, a tudi ne z zelo nizkim bruto družbenim proizvodom obremenjene države, kot jih je, očitno namigujoč na Jugoslavijo, označil senegalski strokovnjak, so svojo usodo povezale z afriškimi, azijskimi in latinskoameriškimi državami s precej slabšimi razmerami in so zaradi tega v njihovih očeh dosegle velik ugled.¹¹⁶ Glede odnosov z velikima socialističnima nosilkama alternativnih globalizacijskih projektov, Sovjetsko zvezo in Kitajsko, so imeli afriški udeleženci iz zunanjepolitično različno profiliranih držav različne izkušnje, pri čemer se je Sovjetska zveza omenjala tudi kot »ideološki kolonizator«, ki ponuja svoje usluge le pod pogojem sprejemanja njenih ortodoksij.¹¹⁷ Jugoslavijo so, nasprotno, videli kot partnerico, ki spoštuje imperativ enakopravnega sodelovanja, zato je bila tudi ob tej priložnosti nanjo naslovljena vrsta predlogov za sodelovanje oziroma strokovno pomoč na podro-

114 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 4298/3, 22. 5. 1980, priloga: Izveščaj o »Danima informacija o kulturi Afrike«, str. 1.

115 Prav tam, str. 3.

116 Kosu, *Perspektive i svrha*, str. 100–101.

117 Benin, Gabon, *Obala Slonovače*, str. 193.

čjih bibliotekarstva in knjigotrštva, radijske in televizijske produkcije, arheologije, pa tudi pobud za sodelovanje pri raziskovalnih projektih omenjenega dakarskega inštituta.¹¹⁸

V prioritetah jugoslovanskega razvijanja kulturnih vezi s tujino so bile na prvem mestu sosednje, nato neuvrščene in šele na tretjem mestu zahodne države, s katerimi pa je v realnosti potekalo največ izmenjav.¹¹⁹ Kulturno sodelovanje z neuvrščeni državami je začelo upadati že leta 1981, k čemur je bržkone prispevala tudi vsesplošna ekonomska kriza, ki je osušila namenska sredstva ter sprožila polemike med zveznimi in republiški organi o tem, kdo bo nosil kolikšen del stroškov.¹²⁰ V čas slabšanja finančnih zmožnosti Jugoslavije in večine članic gibanja neuvrščeni ter zmanjševanja njegovega vpliva v svetu¹²¹ se umešča še zadnji veliki projekt transkulturnega sodelovanja v tem okviru: Galerija umetnosti neuvrščeni držav »Josip Broz Tito«.

Galerijske prostore v nekdanjem dvorcu Petrovićev v Titogradu (Podgorici) so odprli 1. septembra 1984. Priprave na delovanje galerije so stekle dobra tri leta prej, ko je bil o tej nameri obveščen tudi koordinacijski odbor neuvrščeni v New Yorku, na VII. vrhu leta 1983 v New Delhiju pa se je galerija že omenjala v zaključni deklaraciji, kjer so bile članice tudi spodbujene, naj aktivno prispevajo k ustvarjanju njenega fonda in aktivnosti.¹²² Kot pionirska skupna institucija »kulturne dekolonizacije« naj bi galerija ne le zbirala, hranila in razstavljala izstopajoče arheološke in etnološke artefakte ter sodobne umetnine iz neuvrščeni držav, ampak naj bi postala tudi prostor za izobraževanje in izpopolnjevanje gostujočih umetnikov, hkrati pa delovala kot nekakšno stikališče intelektualne produkcije, povezane z afirmacijo kulturnih vrednot tega dela sveta.¹²³ Opisani integralni pristop k umetnosti kot katalizatorju družbenih izzivov svetovnega Juga je vel tudi iz naslova mednarodne konference »Umetnost in razvoj«, ki je v soorganizaciji Unesca v prostorih galerije potekala oktobra 1985. Konference se je udeležilo 40 udeležencev iz 21 neuvrščeni držav in držav v razvoju, izmed afriških predstavniki Gabona, Gane, Malija, Sejšlov in Ugande.¹²⁴

Na zemljevid se je »ena od najbolj poznanih galerij na svetu«, kot jo je opisal jugoslovanski veleposlanik v Angoli,¹²⁵ vpisala tako, da je stremela k preseganju umetnih razlik med »velikimi« in »malimi« ter med »metropolitanskimi« in

118 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 4298/3, 22. 5. 1980, priloga: Izveštaj o »Danima informacija o kulturi Afrike«, str. 19–21.

119 DAMSP, PA, 1986, šk. 118, dokument 43942, 21. 1. 1986.

120 DAMSP, PA, 1983, šk. 114, dokument 445277, 22. 11. 1983.

121 Atwood Lawrence, *The Rise and Fall. Byrne, Africa's Cold War*.

122 DAMSP, PA, 1984, šk. 155, dokument 435390, 16. 7. 1984.

123 Prav tam.

124 DAMSP, PA, 1985, šk. 153, dokument 7458, 1. 11. 1985.

125 DAMSP, PA, 1987, šk. 149, dokument 04508, 11. 6. 1987.

»obrobnimi« kulturami, pa tudi k rušenju hierarhije razlik, ki so jih vsiljevali določeni kulturni modeli, kot je to v uvodniku galerijskega kataloga opredelil zvezni sekretar za zunanje zadeve Raif Dizdarević.¹²⁶ Načrtovano je bilo, da bi v njenih upravljavskih odborih sodelovali tudi predstavniki drugih neuvrščenih držav, kar je kasneje sprožilo zapleteno proceduro spremembe njenega statuta, zato nadaljnji koraki v tej smeri niso bili storjeni.¹²⁷

Že s poimenovanjem po preminulem predsedniku in enem izmed ustanoviteljev gibanja neuvrščenih, Josipu Brozu - Titu, je Jugoslavija računala, da jo bo ta institucija v glavnem mestu Črne gore vpisala v nadaljnjo politično topografijo tega gibanja, na pomen, ki ji ga je pripisovala, pa kažejo tudi neuspeli načrti, da bi jo odprla indijska premierka Indira Gandhi kot voditeljica predsedujoče članice.¹²⁸ Še bolj vneto kot v prej opisanih primerih se je jugoslovanska diplomatska mreža angažirala pri navezovanju stikov z umetniki, ki so bili pripravljani darovati svoja dela, kar je bil edini način širjenja galerijske zbirke. V Angoli so denimo posredovali pri umetnikih Paulu Jazzu, Filipeju Salvadorju, Manecasu de Carvalhu, Fernandu Valentinu in Augustu Ferreiri, donirane slike pa so imele povedne naslove: *Trenutek agresije*, *Osvobajanje sužnjev*, *Skrivnost upora*, *Črna solza*.¹²⁹ Iz Afrike je vsega skupaj prispelo 206 eksponatov iz 21 držav, med njimi tradicionalne lesene skulpture, primeri makondske umetnosti, ritualni ščiti in maske ter sodobne slike in grafike.¹³⁰ Del teh eksponatov se je potem tudi vračal v države svetovnega Juga, kjer so bile organizirane gostujoče razstave titograjske galerije (na primer v Harareju, Lusaki in Dar es Salaamu).¹³¹ Jugoslovanski diplomati so umetnike, med drugim znanega zimbabvejskega kiparja Bernarda Matemero, tudi vabili, da so prišli na gostovanja v galerijo in ji nato zapustili tukaj ustvarjena dela.¹³² Med znanimi gostujočimi umetniki sta bila tudi Bunama Kosa iz Gvineje in Vitorio Madonga iz Tanzanije, o vsem skupaj pa so poročali tudi novinarji iz teh držav.¹³³ Glede na to, da so si morali gostujoči umetniki sami plačati drago pot do Jugoslavije, so jugoslovanski diplomati v času zaostrenih razmer predlagali tudi salomonske rešitve, kot je bila ta, da bi namesto priznanega mozambiškega umetnika angažirali nekoliko manj uveljavljenega slikarja ali kiparja, ki bi v Titogradu ustvaril tudi dela za prodajno razstavo, katere izkupiček bi zadostoval za nakup letalskih vozovnic.¹³⁴

126 Piškur, *Druga ozvezdja*, str. 19.

127 DAMSP, PA, 1987, šk. 149, dokument 5494, 9. 9. 1987.

128 DAMSP, PA, 1984, šk. 155, dokument 435390, 16. 7. 1984.

129 DAMSP, PA, 1987, šk. 149, dokument 428719, 15. 6. 1987.

130 DAMSP, PA, 1987, šk. 149, dokument 04508, 23. 6. 1987.

131 DAMSP, PA, 1986, šk. 150, dokument 432558, 28. 7. 1986. Piškur, *Druga ozvezdja*, str. 18.

132 Čelebić, *Galerija umetnosti neuvrščenih*.

133 *Shihata*, 14. 9. 1987, *A Meeting of Non-Aligned Arts*.

134 DAMSP, PA, 1987, šk. 149, dokument 441436, 23. 9. 1987.

SKLEP

Glede na opredelitev v enem izmed jugoslovskih dokumentov, napisanem v sozvočju s splošnimi načeli neuvrščенosti na prelomu iz sedemdesetih v osemdeseta leta, je bila cilj izobraževalnega in kulturnega sodelovanja krepitev zavesti o skupnih družbenih problemih in potrebah, s tem pa tudi utrditev duha solidarnosti med članicami gibanja in drugimi državami v razvoju.¹³⁵ V kolikšni meri je to različnim nosilcem jugoslovskega neuvrščенega internacionalizma uspelo in ali so pri tem zamajali evropocentrično perspektivo, je vprašanje, ki mu na podlagi analiziranih virov ne moremo priti povsem do dna. Jugoslovska diplomacija je v veliki meri ponotranjila obča načela neuvrščенosti, in kar zadeva njeno kulturno vejo, kolikor lahko v primeru Afrike in svetovnega Juga zaradi skrajno omejenih človeških in materialnih virov za njeno izvajanje sploh govorimo o samostojni kulturni diplomaciji, je ta do določene mere presegala tipične naloge propagandne dejavnosti, za tisti čas značilne tako za zahodne kot za vzhodne države. Zgovoren je podatek, da je bilo v primeru Slovenije v prvi polovici osemdesetih let kar 82 odstotkov vseh manifestacij kulturne izmenjave s podsaharsko Afriko izvedenih na tej strani in le preostalih 18 odstotkov v Afriki,¹³⁶ kar samo po sebi govori o naporih, da bi tamkajšnjo umetnost približali jugoslovskega oziroma slovskega občinstvu.

Kot poznavalci lokalnega okolja so imeli jugoslovske diplomati tudi nekaj besede pri tem, katere vrste in kakšna umetnost se je prebila v programe sodelovanja. Pri tem so jih prvotno vodili pomisleki logistične in finančne narave, čeprav so se vsaj v določenih primerih zavedali tudi nujnosti zastopanosti različnih, torej tudi modernih umetniških izrazov pri kulturnih izmenjavah. Zvezni sekretariat za zunanje zadeve je bil vpleten tudi v mednarodne razprave domačih in tujih strokovnjakov na področju izobraževanja in kulture, ki so bile nekako v sozvočju s tedaj porajajočo se postkolonialno mislijo. Skozi te dogodke, organizirane bodisi v Jugoslaviji bodisi v partnerskih neuvrščенih državah, je prišla do izraza pečica jugoslovskih strokovnjakov, ki so povsem suvereno razpravljali o značilnostih in problemih kulturnega ustvarjanja v različnih delih Afrike.

Hkrati pa se je izkazalo tudi, da kulturne politike v posameznih državah članicah gibanja neuvrščенih niso bile naravnane tako, da bi spodbujale široko medsebojno interakcijo.¹³⁷ To ni bila le značilnost Jugoslavije, ampak tudi velikih nacionalnih kultur, kot sta kitajska in iranska, ali različnih indijskih kultur, ki

135 DAMSP, PA, 1980, šk. 145, dokument 4298/3, Medjusobna saradnja nesvrstanih i zemalja u razvoju u oblasti obrazovanja i kulture, nedatirano, str. 1.

136 SI AS 1271, šk. 6, Znanstveno-tehnično in prosvetno-kulturno sodelovanje SR Slovenije z afriškimi deželami v obdobju 1981–1984, 4. 6. 1985.

137 Cvjetičanin, Švob-Đokić in Jelić, *Kultura i novi međunarodni ekonomski poredak*, str. 36.

se jim ni uspelo konstituirati kot subjekt, ki bi vzpostavil vezi z drugimi kulturami svetovnega Juga, ampak so bile podvržene transferjem le v odnosu z zahodnoevropskimi kulturami.¹³⁸ Za kulturno sodelovanje v obravnavanem (sorazmerno kratkem) času razcveta ideje vsestranskega medsebojnega sodelovanja neuvrščenih držav in držav v razvoju lahko torej trdimo podobno kot za medsebojno ekonomsko integracijo tega dela sveta,¹³⁹ namreč, da je le redko prešlo iz administrativno postavljenega okvira v samostojno življenje, ki bi se odvijalo na pobudo neinstitucionalnih subjektov. Ko so se v kaotičnih razmerah konec osemdesetih let mnoge izmed komaj dobro vzpostavljenih transkulturnih vezi z Afriko ošibile in pretrgale, jih je bilo še toliko težje ponovno vzpostaviti, potem ko se Jugoslavija in njene naslednice niso več pojavljale kot ključni evropski člen gibanja neuvrščenih.

138 Prav tam, str. 68.

139 Ramšak, Poskus drugačne globalizacije, str. 779.